

Буртовий Михайло Олексійович,
здобувач кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ

ПРОБЛЕМА ВІДШКОДУВАННЯ (КОМПЕНСАЦІЇ) ШКОДИ ПОТЕРПІЛОМУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЗА РАХУНОК ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

Реформування правоохоронної системи в Україні, постійне удосконалення кримінального процесуального законодавства, свідчить про те, що однією з найважливіших залишається проблема забезпечення права потерпілого від злочину на відшкодування йому матеріальної та моральної шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

Зокрема, ст. 1177 ЦК України передбачає, що шкоду, завдану фізичній особі, яка потерпіла від кримінального правопорушення, відшкодовують на підставі закону. Також, відповідно до положень цієї норми, шкоду, завдану потерпілому внаслідок кримінального правопорушення, компенсують йому за рахунок Державного бюджету України у випадках та порядку, передбачених законом.

У свою чергу, у КПК України конкретизовано зазначені правила. Так, ст. 127 КПК України про відшкодування (компенсацію) шкоди потерпілому встановлює, що підозрюваний, обвинувачений, а також за його згодою будь-яка інша фізична чи юридична особа має право на будь-якій стадії кримінального

провадження відшкодувати шкоду, завдану потерпілому, територіальній громаді, державі внаслідок кримінального правопорушення.

Частина друга цієї норми також передбачає, що шкода, завдана кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням, може бути стягнута судовим рішенням за результатами розгляду цивільного позову в кримінальному провадженні. Ст. 128 КПК України містить певні вимоги до такого позову. Зокрема, його форма та зміст мають відповідати вимогам, встановленим до позовів, які пред'являють у порядку цивільного судочинства.

Разом з тим, питання щодо забезпечення відшкодування (компенсації) шкоди потерпілому за рахунок держави залишається дискусійним та потребує як наукового дослідження, так і законодавчого регулювання. Адже, якщо добровільне відшкодування (компенсації) шкоди потерпілому чи її стягнення за результатами розгляду цивільного позову знайшли своє закріплення у статтях 128, 129 КПК України, то питання щодо підстав, умов, та порядку відшкодування (компенсації) шкоди за рахунок Державного бюджету України є малодослідженими [1].

Розглядаючи проблему відшкодування (компенсації) шкоди потерпілому за рахунок держави, слід також визначити, яка ж саме шкода підлягає відшкодуванню, оскільки в ст. 127 КПК України про це нічого не вказано.

Так, у ст. 55 КПК України визначено, що потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди, а також адміністратор за випуском облігацій, який відповідно до положень Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» діє в інтересах власників облігацій, яким кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди.

Моральна шкода характеризується як втрати немайнового характеру внаслідок моральних чи фізичних страждань, або інших негативних явищ, заподіяних фізичній особі незаконними діями або бездіяльністю інших осіб. А майнова шкода полягає в зменшенні майнової сфери потерпілого в результаті порушення прав або блага, що йому належать.

Відшкодуванню у кримінальному провадженні підлягає моральна та майнова шкода, так як фізична шкода визначається як сукупність змін, які об'єктивно відбулися в стані людини внаслідок вчинення кримінального правопорушення. До складових фізичної шкоди належать тілесні ушкодження, розлад здоров'я, фізичні страждання, а тому їх фактичне відшкодування є неможливим. Витрати на відновлення фізичного здоров'я вираховуються в грошовому еквіваленті та відносяться до майнової шкоди. Ними є: оцінені в грошовому вигляді витрати на відновлення здоров'я потерпілого, а в разі його смерті – на поховання й виплати з підтримання матеріального добробуту і виховання непрацездатних членів сім'ї потерпілого та його неповнолітніх дітей; кошти, витрачені закладом охорони здоров'я на стаціонарне лікування особи, потерпілої від злочину [1].

Крім того, під час дослідження проблеми відшкодування (компенсації) шкоди потерпілому за рахунок держави ми задавались питанням, чи повинна держава брати на себе обов'язок відшкодувати і моральну шкоду, завдану кримінальним правопорушенням? Так, у ст. 4 Європейської конвенції «Про відшкодування збитків жертвам насильницьких злочинів» від 24 листопада 1983 р., визначено, що компенсація повинна покриватись залежно від випадку принаймні такі частини збитку: втрату заробітку, витрати на ліки і госпіталізацію, витрати на похорон і при наявності утриманців – щодо їх утримання [2].

Заслужовує також на увагу питання щодо визначення розмірів майнової шкоди, яка підлягає відшкодуванню. Наприклад, статистика свідчить, що сума шкоди завданої кримінальним правопорушенням, яка залишається невідшкодованою, є досить значною. Проблема полягає в

тому, що якщо держава бере на себе зобов'язання по відшкодуванню, а реально здійснити його не зможе. Вбачається, з метою реального забезпечення права потерпілого на відшкодування шкоди, під час регулювання цього питання слід брати до уваги положення Конвенції де вказано, що відшкодування шкоди може бути зменшено або відмінено: з врахуванням фінансового стану потерпілого (ст. 7); у зв'язку з поведінкою жертви чи заявника до, під час або після вчинення кримінального правопорушення, або у зв'язку зі спричиненою шкодою (ч. 1 ст. 8); якщо потерпілий чи заявник причетні до організації злочину чи перебувають у організації, яка займається злочинною діяльністю (ч. 2 ст. 8); у випадках, якщо повне чи часткове відшкодування шкоди суперечить справедливості чи громадського порядку (ч. 3 ст. 8). Окрім цього у ст. 5 Конвенції визначено, що у випадках необхідності може бути встановлена верхня чи нижня межа розміру відшкодування шкоди [2].

Окремої уваги заслуговує визначення умов та підстав, при наявності яких потерпілий може звертатися з клопотанням про відшкодування (компенсацію) шкоди за рахунок держави. Так, до умов, за наявності яких потерпілому буде відшкодовуватися шкода за рахунок держави, слід віднести такі: розпочате кримінальне провадження (внесення відомостей про вчинене кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань); наявність потерпілого (звернення особи з заявою про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого, за умови, що відсутня постанова про відмову у визнанні її потерпілим); визначення розміру шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

Доцільно звернути увагу і на визначеність строків, протягом яких потерпілий має право на відшкодування шкоди за рахунок держави. До прикладу, у ст. 5 Конвенції вказано, що режим відшкодування шкоди може встановлювати строки, протягом якого приймаються заяви [2]. Необхідність встановлення строків обумовлена тим, що для того, щоб виникла така умова відшкодування шкоди за рахунок держави як не встановлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, то органи досудового розслідування повинні мати певний час, по завершенню якого можна стверджувати, що особу дійсно не вдалося встановити. А тому, цілком виправданим є закріплення положення про те, що право на відшкодування шкоди у потерпілого виникає через шість місяців після заподіяння йому шкоди кримінальним правопорушенням, за умови що в цей період не вдалося встановити осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, чи їх місцезнаходження.

Утім, остаточну долю права потерпілого на відшкодування шкоди за рахунок держави та його розміру має вирішувати суд, з урахуванням конкретних обставин справи (характеру і розміру завданої громадянину шкоди, його матеріального стану та складу сім'ї).

Відтак, урегулювання проблемних питань відшкодування (компенсації) шкоди потерпілому у кримінальному провадженні за рахунок Державного бюджету України, на наше переконання, потребує подальшого як наукового дослідження, так і законодавчого регулювання.

Список використаних джерел

1. Азаров Ю. І., Письменний Д. П., Хаблю Ю. О. Відшкодування шкоди потерпілому у кримінальному провадженні за рахунок держави. Юридична наука. 2014. № 5. С. 49–56. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2014_5_6.

2. Европейская конвенция по возмещению ущерба жертвам насильственных преступлений от 24 ноября 1983 года. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_319.

Бушумад Юрій Васильович,
здобувач ступеня вищої освіти магістра
навчально-наукового інституту заочного
та дистанційного навчання Національної
академії внутрішніх справ

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ

В час, коли кримінальне, кримінальне процесуальне та кримінально-виконавче законодавство стало на шлях розвитку гуманізації заходів кримінально-правового впливу, які застосовуються щодо неповнолітніх осіб, принцип невідворотності кримінальної відповідальності діє на користь теоретичних обґрунтувань, тобто головне попереджувальне значення стосовно них має сам факт настання кримінальної відповідальності, а не обсяг покарання як такий. Необхідність спеціалізованих норм щодо відповідальності і покарання неповнолітніх осіб за суспільно-небезпечні діяння, передбачених кримінальним законом, зумовлена принципами законності, справедливості й гуманізму, а також економії кримінальної репресії.

Загальноновизнаним фактом є те, що суспільство не вправі виставляти до неповнолітніх такі ж самі суворі вимоги, які пред'являються до своїх дорослих громадян. Досить часто є достатнім застосувати до неповнолітніх заходи виховного, а не карного характеру. Звільнення від кримінальної відповідальності неповнолітніх осіб застосувавши примусові заходи виховного характеру, керуючись ст. 97 та ч. 2 ст. 105 КК визначається як спеціальний вид звільнення від кримінальної відповідальності, що регламентується особливою відокремленою системою кримінальних процесуальних норм права [5]. Така особливість зумовлюється, перш за все, специфічними властивостями соціально-психологічного та психофізичного характеру,